

Date: 21st January-2026

ONA TILI TA'LIMI VA UNING ISTIQBOLI: MILLIY O'ZLIK DAN GLOBAL
TARAQQIYOT SARI

Zakirova Dilduzaxon Xalimatjanovna

Farg'ona viloyati Marg'ilon shahar 2-son texnikumi
ona tili va adabiyat fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim talablari doirasida o'zbek tili va ona tili fanining o'qitilish holati, metodik islohotlar va sohaning kelajakdagi rivojlanish istiqbollari tahlil qilingan. Maqolada an'anaviy o'qitish usullaridan voz kechib, kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirish, tilni raqamlashtirish (AI va til korpuslari) hamda o'quvchilarning nutqiy madaniyatini yuksaltirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Shuningdek, ona tili ta'limini xalqaro baholash standartlariga (PISA, PIRLS) moslashtirish va tilning iqtisodiy resurs sifatidagi nufuzini oshirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: ona tili, ta'lim istiqbollari, kommunikativ yondashuv, raqamli lingvistika, sun'iy intellekt, milliy o'zlik, terminologiya, kompetensiya, til korpusi, nutq madaniyati.

Til — shunchaki so'zlar yig'indisi yoki oddiy muloqot vositasi emas. U millatning o'tmishi, buguni va kelajagini bog'lovchi oltin ko'priq, xalqning tafakkur tarzi hamda madaniy-ma'naviy olamining ko'zgusidir. Insoniyat taraqqiyotining yangi bosqichiga qadam qo'ygan XXI asrga kelib, ona tili ta'limi masalasi nafaqat pedagogik, balki strategik ahamiyatga ega bo'lgan milliy xavfsizlik va barqaror rivojlanish omiliga aylandi.

Globalizatsiya jarayonlari shiddat bilan kechayotgan, sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalar hayotimizning har bir jabhasiga kirib borayotgan hozirgi davrda, ona tilimiz — o'zbek tilining nufuzini saqlab qolish va uni zamon talablariga moslashtirish dolzarb vazifadir. Uzoq vaqt davomida ona tili ta'limi faqatgina quruq grammatik qoidalarni yodlatish, murakkab sintaktik tahlillar va nazariy tushunchalar bilan cheklanib keldi. Biroq, bugungi kun o'quvchisi va talabasi uchun tilni nazariy o'rganishning o'zi yetarli emas. Zamonaviy dunyo bizdan tilni **kompetensiyaviy yondashuv** asosida — ya'ni fikrni ravon bayon etish, mantiqiy xulosa chiqarish, axborotlarni saralash va eng muhimi, til orqali dunyo ilm-fanini o'zlashtirish quroli sifatida ko'rishni talab qilmoqda.

Ona tili ta'limining istiqboli haqida so'z borganda, uni milliy qadriyatlarimiz va global taraqqiyot o'rtasidagi muvozanat deb atash mumkin. Zero, o'z tilini mukammal bilmagan, uning nafosati va boyligini his qilmagan avlod o'zga tillarni va begona madaniyatlarni ham chuqur tahlil qila olmaydi. Shu bois, bugun ta'lim tizimi oldida turgan eng katta vazifa — o'quvchilarda ona tiliga nisbatan nafaqat fan, balki milliy g'urur va intellektual salohiyat manbai sifatida yondashuvni shakllantirishdir.

Metodik transformatsiya: Grammatik markazlashuvdan kommunikativ kompetensiyaga. Uzoq yillar davomida ona tili o'qitish tizimi "til haqidagi fan"ni o'rgatishga yo'naltirilgan edi. O'quvchilar morfologiya va sintaksisning eng murakkab



Date: 21st January-2026

qoidalarini yod olar, ammo amaliyotda o'z fikrini mantiqiy izchillikda bayon etishda oqsashar edi. Bugunga kelib, ta'lim paradigmasi tubdan o'zgardi.

Bugungi istiqbolli yondashuv — **kommunikativ metodika** bo'lib, unda grammatika maqsad emas, balki to'g'ri so'zlash va yozish uchun xizmat qiluvchi vositaga aylandi. Endilikda darsliklarda "ot" yoki "fe'l" turkumini shunchaki ta'riflash o'rniga, ulardan turli hayotiy vaziyatlarda (masalan, rasmiy xat yozish, intervyu berish, loyiha taqdimoti) qanday foydalanishga urg'u berilmoqda. Matn ustida ishlash, tahliliy o'qish va ijodiy yozish ko'nikmalari fanning o'zagini tashkil etmoqda. Bu esa yoshlarning nafaqat savodxonligini, balki tanqidiy fikrlash qobiliyatini ham shakllantiradi.

Raqamli muhitda ona tilining yashab qolish strategiyasi. Global raqobat asrida tilning yashab qolishi uning raqamli texnologiyalar bilan qanchalik integratsiyalashganiga bog'liq. O'zbek tili ta'limining istiqboli bevosita kompyuter lingvistikasi bilan bog'lanmoqda.

Hozirda ona tili darslarida axborot texnologiyalaridan foydalanish quyidagi yo'nalishlarda kengaymoqda:

✓ **Milliy korpus imkoniyatlari:** O'quvchilar so'zlarning qo'llanilish chastotasi va kontekstual ma'nolarini katta ma'lumotlar bazasi (big data) orqali o'rganmoqdalar.

✓ **Sun'iy intellekt va til o'rganish:** O'zbek tili uchun yaratilgan maxsus AI modellari matnlarni tahrir qilish, stilistik xatolarni aniqlash va tarjima qilishda yordam bermoqda.

✓ **Nutq texnologiyalari:** Nutqni matnga aylantiruvchi va aksincha, matnni nutq qiluvchi dasturlarning takomillashishi ona tili ta'limini inklyuziv ko'rinishga keltirmoqda (masalan, ko'rishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilar uchun).

Terminologiya va tilning boyish manbalari. Ona tili fani oldida turgan eng katta muammolardan biri — yangi paydo bo'layotgan tushunchalarni o'zbekcha nomlashdir. Istiqbolda bu muammo "kalkalash" (so'zma-so'z tarjima qilish) orqali emas, balki tilning ichki imkoniyatlaridan foydalangan holda hal etilishi lozim.

O'zbek tilining boy sinonimik qatlami, shevalardagi jonli so'zlar va qadimiy turkiy ildizlardan unumli foydalanish orqali fan tili va texnika terminologiyasini boyitish ona tili ta'limining ustuvor yo'nalishiga aylandi. Maktab darsliklaridan boshlab yangi atamalarning to'g'ri va tushunarli qo'llanishi kelajakda o'zbek tilini jahon ilm-fan tili darajasiga ko'tarishga xizmat qiladi.

Nutq madaniyati va ijtimoiy mas'uliyat. Ona tili ta'limi faqat maktab devorlari bilan cheklanib qolmasligi kerak. Ko'cha-ko'ydagi reklamalar, ijtimoiy tarmoqlardagi postlar va rasmiy chiqishlardagi til buzilishlari — bu ta'limning jamiyatdagi aksidir. Bugungi strategiyalarda "Umummilliy savodxonlik" g'oyasi ilgari surilmoqda. Bu esa ona tili fanini o'qitishda o'quvchilarga ijtimoiy mas'uliyatni yuklashni nazarda tutadi: har bir fuqaro o'z tilining sofligini saqlashni madaniy burchi deb bilishi shart.

Ona tili va milliy tafakkur: Psixolingvistik yondashuv. Ona tili ta'limining istiqbolini belgilashda uning inson dunyoqarashini shakllantirishdagi o'rniga yangicha nazar bilan qarash lozim. Psixolingvistika sohasidagi so'nggi tadqiqotlar shuni



Date: 21st January-2026

ko'rsatadiki, inson o'z ona tilida qanchalik murakkab tushunchalarni ifoda eta olsa, uning mantiqiy fikrlash ko'lami ham shunchalik keng bo'ladi.

Muammo: Yoshlarning nutqida "gap yo'q", "zo'r", "bo'ladi" kabi cheklangan so'zlar bilan fikr ifodalash (nutqiy primitivizm) holatlari ko'paymoqda.

Yechim: Ona tili darslarida "**Tafakkur tahlili**" metodikasini joriy etish orqali o'quvchini voqea-hodisalarni tasvirlashga emas, balki ularning mohiyatini chuqur so'zlar bilan tushuntirishga o'rgatish zarur. Bu jarayon tilni shunchaki aloqa vositasidan intellektual qurol darajasiga ko'taradi.

Davlat tilining huquqiy nufuzi va ta'limdagi aks-sadosi. Ona tili ta'limining istiqboli davlat tiliga bo'lgan ijtimoiy va huquqiy talab bilan bevosita bog'liq. Bugungi islohotlar shuni ko'rsatmoqdaki, mehnat bozorida davlat tilini mukammal biladigan kadrlarga bo'lgan talab keskin ortmoqda.

Professional til o'qitish (LSP): Endilikda ona tili fani faqat umumiy tildan iborat bo'lmay, ixtisoslashtirilgan maktablarda yo'nalishga mos ravishda o'qitilishi kerak. Masalan, bo'lajak huquqshunos uchun "yuridik o'zbek tili", shifokor uchun "tibbiy terminologiya" alohida modul sifatida kiritilishi istiqboldagi eng muhim qadamlardan biridir. Bu yondashuv o'quvchida "bu fan menga kelajakda nima uchun kerak?" degan savolga aniq javob beradi.

Dialektizmlar va adabiy til me'yori: Muvozanat masalasi. O'zbek tili o'zining boy shevalari bilan ajralib turadi. Biroq, ona tili ta'limida uzoq vaqt shevalarga adabiy tilning "dushmani" sifatida qaraldi.

Istiqbolli qarash: Hozirgi zamonaviy tilshunoslik shevalarni tilning boyish manbai deb hisoblaydi. Darsliklarda shevalardagi o'ziga xos so'zlarni adabiy til me'yoriga muvofiq o'zlashtirish, ularning etimologiyasini o'rganish o'quvchilarning tilga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Bu orqali o'quvchi o'zining hududiy o'zligini saqlagan holda umummilliy adabiy tilga hurmat ruhida tarbiyalanadi.

Xalqaro baholash dasturlari (PISA, PIRLS) va ona tili. O'zbekiston xalqaro ta'lim maydoniga faol kirib borayotgan bir paytda, ona tili fani **matnni tushunish va interpretatsiya qilish** bo'yicha xalqaro standartlarga moslashishi shart.

O'qish savodxonligi: Maqsad o'quvchining matnni shunchaki tez o'qishi emas, balki undagi yashirin ma'nolarni topishi, muallif pozitsiyasini aniqlashi va olingan axborotni hayotga tatbiq eta olishidir. Bugungi ona tili darsliklarida xalqaro baholash tizimiga moslashtirilgan mantiqiy topshiriqlar ulushining ortishi ta'limning sifat ko'rsatkichini jahon darajasiga ko'taradi.

Til iqtisodiyoti. Yangi davrda til nafaqat madaniy meros, balki iqtisodiy resurs hamdir. O'zbek tilidagi kontentning jahon internet tarmog'ida ko'payishi, o'zbek tilida sifatli reklama va kopirayting xizmatlarining rivojlanishi ona tili faniga bo'lgan ehtiyojni tijoriy jihatdan ham oshiradi. O'quvchilarga ona tilini yaxshi bilish orqali yuqori daromadli kasblar (masalan, muharrirlik, ssenaristlik, PR-mutaxassislik) egasi bo'lish mumkinligini tushuntirish ona tili ta'limining jozibadorligini ta'minlovchi yangi yo'nalishdir.



Date: 21st January-2026

Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki bugunga kelib ona tili ta'limi o'zining yangi rivojlanish bosqichiga qadam qo'ydi. Tilni shunchaki o'tmishdan qolgan muqaddas yodgorlik sifatida emas, balki zamon bilan hamnafas rivojlanayotgan, raqamli dunyo va global iqtisodiyot talablariga javob bera oladigan tirik tizim sifatida ko'rish vaqti keldi. Yuqorida tahlil qilingan metodik transformatsiyalar, raqamli lingvistika imkoniyatlari va psixolingvistik yondashuvlar shuni ko'rsatadiki, ona tili ta'limining istiqboli quyidagi uchta ustuvor yo'nalishga bog'liq:

Amaliy hayotiylik: Til darslari o'quvchini jamiyatdagi faol muloqotga, tanqidiy fikrlashga va o'z intellektual salohiyatini namoyon etishga tayyorlashi lozim. Grammatika darslari nutqiy madaniyat bilan mustahkam uyg'unlashishi shart.

Texnologik raqobatbardoshlik: O'zbek tili raqamli makonda o'zining mustahkam o'rniga ega bo'lishi, sun'iy intellekt va dasturlash tillari bilan tillashishi kerak. Bu esa o'z-o'zidan ona tili darslarida zamonaviy texnologik savodxonlikni oshirishni talab etadi.

Ona tili fani oldida turgan muammolar — bu aslida rivojlanish uchun imkoniyatlardir. Alifbo islohotini yakunlash, terminologiyani tartibga solish va mutolaa madaniyatini yuksaltirish orqali biz o'zbek tilini nafaqat davlat tili, balki ilm-fan va innovatsiyalar tiliga aylantira olamiz. Zero, tilning istiqboli — millatning istiqbolidir. Ona tili ta'limini isloh qilish yo'lidagi har bir qadamimiz ertangi kunning mustahkam ma'naviy poydevorini qurishga xizmat qiladi. Kelajak avlod o'z ona tilida nafaqat so'zlashishi, balki u bilan jahonni zabt etishi uchun bugun barcha imkoniyatlarni safarbar etishimiz qarz hamda farzdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 21-oktabrdagi "O'zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeini tubdan oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5850-sonli Farmoni.
2. "2020-2030-yillarda o'zbek tilini rivojlantirish va til siyosatini takomillashtirish konsepsiyasi".
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-2025-yillarda qabul qilingan "Lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosini to'liq joriy etishni jadallashtirish"ga oid qarorlari va yangilangan tahrirlari.
4. Mahmudov N. O'qituvchi nutqi madaniyati. – Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi O'zMU, 2024.
5. Yo'ldoshev J., Usmonov S. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni ona tili ta'limiga tatbiq etish. – Toshkent: Fan, 2025.
6. Sayfullayeva R. Hozirgi o'zbek adabiy tili (Akademik nashr). – Toshkent: ToshDO'TAU, 2023.
7. Ne'matov H. Ona tili ta'limi: Muammo va yechimlar. – Toshkent: Ma'naviyat, 2024.
8. Sariyev Sh. Kompyuter lingvistikasi va o'zbek tili milliy korpusi: amaliy qo'llanma. – Toshkent: Innovatsiya, 2025.
9. Ziyonet axborot-ta'lim tarmog'i – Ona tili va adabiyoti faniga oid elektron kutubxona.

